

ПОЧАТКОВА ШКОЛА

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЖУРНАЛ

У нас все ще тільки починається!
 Валентина Глухова,
 учитель Житомирської ЗОШ № 14

Цікавий світ дитинства.
 Інна Мірошніченко, вчитель
 Новоолександрівської ЗОШ I–III ст.
 Сахновщинського р-ну Харківської обл.

«ПОЧАТКОВА ШКОЛА»

щомісячний науково-методичний журнал

№ 3 (573) БЕРЕЗЕНЬ 2017

Засновники –
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ,
ВИДАВНИЦТВО «ПОЧАТКОВА ШКОЛА»

Видавець –
ВИДАВНИЦТВО «ПОЧАТКОВА ШКОЛА»

Видається з липня 1969 року
Київ

Журнал включено до переліку наукових
видань ВАКУ України, в яких можуть
публікуватись основні результати
дисертаційних робіт

Головний редактор

Алла ЛУК'ЯНЕЦЬ, кандидат педагогічних наук,
заслужений працівник народної освіти України

Редакційна колегія:

Іван БЕХ, Надія БІБІК, Микола ВАШУЛЕНКО,
Галина ДРЕВАЛЬ, Валентина ЗАТОРЖИНСЬКА,
Людмила КОВАЛЬ, Ярослава КОДЛЮК,
Юлія КОЛЕСНИКОВА (*завідувач відділу*),
Тетяна КОХНО, Людмила ЛІЩИНСЬКА,
Людмила ЛОПУШАНСЬКА (*відповідальний
секретар*), Алевтина ЛОТОЦЬКА,
Світлана МАРТИНЕНКО, Віра МЕЛЕШКО,
Олександр МИТНИК, Антоніна МОВЧУН,
Ізоolda НІЗЕЛЬСЬКА, Оксана ОНОПРІЄНКО,
Тамара ПИРОЖЕНКО, Тамара ПОНІМАНСЬКА,
Катерина ПОНОМАРЬОВА, Катерина ПРИЩЕПА,
Тетяна ПУШКАРЬОВА, Олександра САВЧЕНКО,
Світлана СТІЛЕЦЬ, Володимир ТИМЕНКО,
Ольга ХОРОШКОВСЬКА, Людмила ХОРУЖА,
Михайло ЧЕМБЕРЖІ, Тетяна ЯРЕМЧУК
(*завідувач відділу*).

Зареєстровано Державним комітетом інформаційної
політики, телебачення та радіомовлення України
серія КВ, №6506 від 09.09.2002 року.
Підписано до друку 23.02.2017. Формат 84x108/16.
Папір газетний. Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 6,72.
Умовн. фарбовідб. 6,72. Обл.-вид. арк. 9,75.
Зам. 0104703.

Адреса редакції: 04213, Київ,
вул. Прирічна, 25-А, к. 12,
тел./факс (044) 501-03-87
www.pochatkova-shkola.net
e-mail: pochatkovasc.ua@gmail.com

Видруковано у видавництві «Преса України».
03148, Київ, вул. Героїв Космосу, 6
Свідоцтво № 35481684
<http://www.pressa.kiev.ua/>.
Якість друку повністю відповідає наданому видавцем
видавничому оригіналу.

© «Початкова школа», 2017

ЗМІСТ

Психолого-педагогічний практикум

Кочерга О. Чутливість психофізіологічних систем
та їх вплив на навчання учнів 1

Методика навчання

Пилипенко Т. Урок розвитку зв'язного мовлення, 3 клас 5
Куракіна Т. Невмирущий Кобзар 7
Стретович Л. Українські страви на математичній кухні 10
Склярова О. Тиждень екологічного виховання 12
Кулинич Н. Збережімо первоцвіти 17
Митник О., Сінельнікова Н. Комп'ютерні засоби становлення
творчої особистості молодшого школяра у процесі навчання 19

Оперативна методична допомога вчителю

Пономарьова К. Завдання на засвоєння і застосування правил
правопису в 2 класі 23

На читацьку рагу

Гречук В. Вивчення геометричного матеріалу у початковій школі ... 27

Досвід роботи одного вчителя

Коряченко Л. Ця чарівна книжкова країна 32
Урок-подорож до лісу (математика, 2 клас) 35
Квітковий бал на честь Весни-чарівниці 38

Вальдорфська школа

Левіна І., Антипова Т., Третякова Л. Структура уроку, основні
методи та прийоми роботи на уроці, їх доцільність 44

Школа і родина

Мизюк Н. Все починається з любові 48

Освіта вчителя

Мартиненко С. Діагностичні методики вивчення внутрішнього
стану дітей дошкільного та молодшого шкільного віку 50
Луценко І. Правові аспекти запровадження інклюзивної освіти
в Україні 53
Цуркан Н. Розвиток творчої особистості молодшого школяра
в умовах модернізації початкової освіти 57

Слово художній самодіяльності

Шевченко Л. «Наша мова солов'їна» 59

Почитаймо з учнями

Прудник С. Будньодні та ще й неділя! 61

Актуальні погії

Домарева О. Будуємо країну разом 62

Конкурс «Мій творчий проект»

Пилогіна Л. Вічнозелені красуні. Як зберегти ліс від вирубування
перед святом Нового року? 63
Тарасенко Г. Люби і знай свій рідний край 64

Передрук будь-якого матеріалу українською або іншими мовами
без письмової згоди редакції заборонено.

Світлана МАРТИНЕНКО,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри початкової освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка

Діагностичні методика вивчення внутрішнього стану дітей дошкільного та молодшого шкільного віку

Діти повинні жити у світі краси, гри, казки, музики, малюнка, фантазії, творчості...

В.О. Сухомлинський

В умовах реформування початкової освіти особливої значущості набуває проблема діагностування та корекції внутрішнього стану особистості, індивідуального розвитку її природних здібностей і обдаровань. Важливо також поглиблювати розуміння внутрішнього світу та індивідуальних особливостей кожної дитини, враховувати їх у навчально-виховному процесі як дошкільного навчального закладу, так і початкової школи. Це допоможе підтримувати сприятливий психологічний мікроклімат у класі, а в разі потреби — надавати школярам своєчасну допомогу.

Як засвідчує аналіз психолого-педагогічних джерел, внутрішній світ дитини є частиною її життєвого простору, однією із особистісних позицій (его-станів), що поєднує в собі відображення різноманітних дитячих стилів і ролей. Основою внутрішнього світу дитини має бути усвідомлення її значущості у соціумі — не тому, що вона якась особлива, а тому, що це особистість, яка має певну мету і реалізуватиме її впродовж життя. Дізнатися про внутрішній світ, приховані проблеми дітей дошкільного та молодшого шкільного віку (від 3 до 9 років) у процесі виконання творчих завдань, цікавих вправ, якими вони, зазвичай, люблять займатися. Переконані, що "із урахуванням встановлених індивідуальних особливостей та пізнавальних інтересів дітей, різного темпу виконання ними завдань доцільно пропонувати різнорівневі завдання. Використання індивідуальних завдань дає змогу учням працювати в індивідуальному темпі та стилі, а вчителів враховувати їхні можливості" [1, с. 44].

Пропонуємо вашій увазі розроблені й апробовані нами діагностичні методики ("Намалюй нашу сім'ю", "Школа тварин", "Вигадай казку", "Давай потанцюємо", "Зліпи живу істоту"), вони стануть у нагоді для з'ясування внутрішнього стану дитини, встановлення проблем та знаходження оптимальних рішень для їх подолання.

Рекомендації щодо застосування діагностичних методик. Загальновідомо, що малюнок — важливий феномен дошкільного дитинства, цінність якого полягає в його поліфункціональності в соціумі, важливості для самої дитини, її батьків, педагогів і психологів, які працюють у галузі як дошкільної, так і початкової освіти. Для фахівців дитячий малюнок є матрицею внутрішнього

світу, розвитку всіх сфер особистості дитини, її соціалізації, "Я концепції". Малюнок презентує дитину в соціальному вимірі як компетентну й успішно соціалізовану, позитивно або негативно налаштовану.

Барва, обрана дитиною, — також одна з головних виражальних засобів малюнка. Вчителям початкової школи, вихователям, батькам важливо знати різні аспекти кольоро-знавства, тому що колір розглядається як фізична, фізіологічна, психологічна та естетична категорія. Встановлювати сутність дитячого малюнка необхідно за обраними кольорами, розташуванням картинки на аркуші, зображуваними предметами. Так, професійно "прочитати" малюнок до найменших подробиць — це справа шкільних практичних психологів, але деякі деталі ви можете також самостійно проаналізувати, зокрема: відчуття тривожності, зрозуміти настрій малюка, дізнатися про його переживання. Ці знання стануть своєрідним місточком, прокладеним між вами та дитиною.

Зверніть увагу на те, який колір вона вибирає, на лінії, штрихування, контури зображених на малюнку предметів.

Якщо ви хочете зрозуміти, як почувається дитина в родині, запропонуйте їй намалювати, наприклад, свою сім'ю. Звичайно, це треба робити невимушено, у процесі ігрової діяльності, коли дитина має гарний настрій та бажання малювати. Спробуйте поговорити з нею про її малюнок, простежте, кого вона зображує першим, кого — останнім, кого взагалі "забуває" намалювати і чому. Зверніть увагу на те, як розташовані члени сім'ї, де знаходиться серед них малюк.

Складання дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку казки — одне з найулюбленіших занять, адже вони люблять фантазувати, мріяти, вигадувати щось незвичайне, думками переноситися у загадкові світи, мандрувати чарівними планетами... Важливо зосередитися на образі головного персонажа дитячої казки, адже саме в ньому проєктуються риси характеру, поведінка, вчинки, звички, притаманні дитині.

Ліплення дитиною живої істоти є також виявом її уяви та фантазії. У цьому віці малюки — великі фантазери та мрійники. Вони можуть вигадувати нереальні істоти, що мають незвичайний вигляд, магічну силу, мешкати як серед нас, так і на інших планетах, у космічному просторі. Зліплені створіння можуть бути різнобарвними, великих і малих розмірів, з незвичайними, часто непропорційними частинами тіла тощо.

Окрім малюнка, казки та ліплення, у танці дитина також виявляє свою індивідуальність, ступінь свободи, самостійності, емоційності, комунікабельності, демонструє відчуття музичного ритму, темпу, вміння відтворювати рухи, відчувати настрій музичного твору. Спостерігаючи за дитиною під час танцю, маємо змогу визначити її хореографічні здібності, музичні вподобання, емоційний стан, а також через мову та рухливість тіла з'ясувати психологічні проблеми й тривоги, які її супроводжують.

Діагностична методика "Намалюй нашу сім'ю". Для її проведення необхідно мати кольорові олівці, аркуш паперу формату А-4, щоб дитина могла розмістити всі задумані об'єкти. Якщо вона запитує: "А бабусю також малювати?", "Чи можна всіх зафарбувати чорним кольором?", ще раз повторіть завдання: "Треба намалювати нашу сім'ю".

Інтерпретація. Якщо дитина на малюнку зобразила себе найменшою, хоча не є такою у сім'ї, то вона відчуває дискримінацію від братів або сестер, а також їй бракує батьківської уваги. Якщо намалювала себе серед інших найбільшою, то це – свідчення її егоїзму або здатності до маніпуляцій.

Якщо малюючи, дитина дуже натискає на олівець, то у неї підвищена тривожність і занепокоєння з будь-якої причини. Можливо, тому, що ви з нею занадто суворі. Незначний натиск олівця або ручки свідчить про пасивність або ознаки депресії. Дитина намалювала себе без вуст (рота) – вона відчуває, що її не чують і не розуміють. Це може свідчити також про затримку мовленнєвого розвитку. Якщо між членами сім'ї зображені різноманітні об'єкти (машина, собака, дерево тощо), то дитина відчуває розлад у сім'ї, вважає, що людина, яку вона від себе відокремила, її менше любить або недостатньо приділяє їй уваги.

"Забула" намалювати собі очі – свідчення слабкості та безпорадності, можливо, у дитини з'явилися проблеми із зором. Якщо мама і тато зображені поруч, а дитина осторонь, то їй бракує уваги, у неї складається враження, що вона в сім'ї зайва. Якщо на дитячому малюнку в когось із її рідних недомальовані руки, можна зробити висновок, що їй бракує уваги цієї людини; у когось (або у всіх) намальовані зуби – відчуття агресії від цих людей. Коли зуби намальовані у сторонніх об'єктів (сонечко, будинок, дерево тощо), то це означає, що дитина сприймає світ як щось небезпечне. Можливо, це – свідчення гіперопіки або підвищеної тривожності. Якщо на малюнку переважають червоні та чорні кольори – у дитини підвищена тривожність, відчуття агресії та надмірна суворість від людини, зображеної цими барвами.

Діагностична методика "Школа тварин" (за Н.І.В'юновою, К.М.Гайдар) [2]. Для її проведення необхідно мати аркуш паперу для малювання формату А4, простий олівець, гумку, кольорові олівці.

Вчителю або вихователю дошкільного навчального закладу необхідно провести бесіду. Подаємо зразок бесіди.

Вчитель. Діти, зараз ми з вами відправимося у дивовижну подорож до чарівного лісу, тож сядьте зручніше й заплющіть очі. Уявіть, що ми опинилися на сонячній

лісовій галявині. Послухайте, як шумить листя над головою, м'яка трава торкається ваших ніг. На цій галявині ви бачите школу, де навчаються лісові мешканці. Подивіться навколо, зверніть увагу, які звірі навчаються в цій школі? А який звір учитель? Що роблять учні? Яким звірятком ви уявляєте себе? Що відчуваєте? Ви можете побути ще якийсь час у цій "лісовій школі", доки я рахуватиму до десяти, потім розплющіть очі. Відтак, ви побували в "лісовій школі", а тепер візьміть олівці та папір і спробуйте намалювати те, що ви "бачили" в уяві.

Діти виконують завдання.

Вчитель. Подивіться уважно на свої малюнки і знайдіть те звірятко, яким би могли бути ви. Поряд поставте знак "+" або букву "я".

Інтерпретація. 1. *Розташування малюнка на аркуші.* Якщо малюнок розміщено ближче до верхнього краю аркуша, то це ознака високої самооцінки, невдоволення своїм статусом у колективі, недостатністю визнання своїми однолітками та вчителями. Розміщення малюнка в нижній частині – свідчення невпевненості у собі, низької самооцінки. Якщо малюнок розташований посередині аркуша, то з дитиною все гаразд.

2. *Контурні фігури* аналізуються за наявністю або відсутністю виступів (на зразок щитів, панцирів, голок), промальовуванням і затемненням ліній – це свідчення захисту від оточення. Дитину вважають агресивною, якщо малюнок виконано у гострих кутах; тривожною – якщо спостерігається затемнення контурної лінії; боязливою, підозріливою – якщо поставлені щити, бар'єри.

3. *Натиск.* Під час оцінювання ліній необхідно звернути увагу на натиск олівця. Стабільність натиску свідчить про стійкість, слабкий натиск – про вияв тривожності, дуже сильний – про напруженість дитини. Про стан тривожності може свідчити також розірваність ліній, наявність обведень, сліди стирання.

4. *Наявність деталей, що відповідають органам чуття (очі, вуха, рот).* Відсутність на малюнку очей свідчить про неприйняття інформації. Зображення вух (особливо великих і детально промальованих) про зацікавленість інформацією, що особливо стосується думки оточуючих про себе. Відкритий, заштрихований рот – про легкість виникнення страху; зображення зубів – ознака вербальної агресії.

5. *Аналіз якості та взаємодії персонажів* засвідчує особливості стосунків. Велика кількість персонажів, що вступають у різні взаємини (граються, виконують дії, пов'язані з навчанням тощо), і відсутність між ними ліній, які їх відділяють, свідчить про доброзичливе ставлення однокласників. У протилежному випадку можна встановити труднощі у спілкуванні, побудові контактів з іншими дітьми.

6. *Характер стосунків між учителем лісової школи і учнями лісової школи.* Необхідно простежити, чи немає протистояння між ними. Як розташовані фігури вчителя й учня?

7. *Зображення навчально-пізнавальної діяльності.* У разі відсутності такого зображення можна припустити, що

школа не приваблює дитину організацією навчальної діяльності. Якщо ж немає учнів, учителя, навчальної або ігрової діяльності, малюнок не зображає школу, тварин або людей, то можна стверджувати: в дитини не сформувався статус учня, вона не усвідомлює своїх шкільних обов'язків.

8. *Кольорова гама.* Яскраві, життєрадісні відтінки кольорів свідчать про благополучний емоційний стан дитини в школі, похмурі – про неблагополуччя, пригнічений стан.

Діагностична методика "Придумай казку". За сюжетом казки можна простежити, ким уявляє себе дитина (щасливою або нещасливою), її життя й оточення. Головний персонаж у таких казках – це проекція дитини, через те особливу увагу необхідно зосередити на тому, як головний персонаж казки ставиться до себе і які риси характеру йому притаманні.

Інтерпретація. Якщо головний персонаж казки найменший серед інших, то це свідчить про те, що дитина відчуває свою незначущість або віддаленість від інших дітей. Старші другорядні персонажі (вчитель у школі, мама головного героя тощо) зображено в образі хижаків (велетнів) – дитина відчуває від них агресію. Головному персонажу притаманні боягузливості, жадібність, злість, фізична слабкість – дитина підсвідомо відчуває в собі ці риси і намагається їх подолати. Зображені дитиною глибокі та широкі ріки, високі скелі, різноманітні чудовиська, свідчать про те, що в її житті є перешкоди і страх. Учителеві та батькам радимо звернути увагу на те, як герой намагається долати їх (має човен, мотузку, сходи тощо).

Якщо казковий головний персонаж ні з ким не товаришує, всіх боїться, то для дитини характерні тривожність, страх і соціопатія (відхилення характеру особистості від установлених соціальних норм). Героя всі ображають – дитина в житті терпить образи й приниження від однолітків або дорослих. Із урахування цього варто звернути увагу на те, хто саме в казці її ображає. Якщо ж герою всі підкоряються і прислуговуються, то це свідчить про егоїзм та маніпуляції, які проявляє дитина. Коли вона під час створення казки постійно змінює головних персонажів, можемо переконатися, що дитина не може знайти себе, нею легко маніпулюють однолітки.

Діагностична методика "Давай потанцюємо". Через мову, рухливість тіла маємо змогу оцінити психологічні проблеми, яких зазнають діти дошкільного та молодшого шкільного віку. Для проведення цієї методики необхідно просто увімкнути музику, яка подобається дитині й запропонувати їй потанцювати.

Інтерпретація. Якщо дитина згодна танцювати в парі, але рухи скуті – її легко обдурити, вона невпевнена в собі, нею можна легко маніпулювати. Танцює в парі, але демонструє обережність і близько не підпускає до

себе – дитина занадто замкнута, боїться, що її скривдять, можливо, тут виявляється гіперопіка батьків. Рухи скуті – дитина з прихованим страхом; різкі рухи – ознака психозу або агресії.

Якщо дитина почала ховатися, затуляти вуха, просити вимкнути музику, то це означає, що в неї немає довіри до оточуючих (за умови хорошого самопочуття). Не хоче ставати в пару – свідчення підвищеної тривожності; в танці не повторює жодного руху – ознака аутизму (до 3 років), у неї відсутні дзеркальні нейрони, які дають змогу повторювати рухи за кимось.

Діагностична методика "Зліпи живу істоту". Для проведення запропонованої методики дитині необхідно дати новий набір пластиліну (бажано, щоб кольори не були змішаними). У цьому випадку не можна допускати жодних підказок – це має бути витвір лише уяви та фантазії дитини. На запитання: "Це має бути реальна жива тварина?", відповідайте: "Так, це має бути жива тварина". Спостерігайте за кожним етапом виконання завдання, після завершення поставте декілька запитань про створену фігуру.

Інтерпретація. Якщо у живої істоти немає очей, то це означає, що дитина відчуває безпорадність; величезні вуха – страх; немає вух – небажання йти на контакт; роги, якщо їх не має бути (у риби) – занепокоєння, потреба в захисті; великі зуби, якщо їх не має бути (наприклад, у колобка) – прихована агресивність. Якщо переважає червоний колір, це свідчення відчуття агресії до себе. Якщо в цей час малює гризе нігті, дряпає себе, це ознака психозу. Чорний колір свідчить про недостатню увагу до дитини, батьків, учителів, однолітків. Непропорційно великі крила – наявність прихованого страху; можливо дитина була дуже зляканою, а вас не було поруч.

Якщо дитина на запитання: "Чим харчується тварина?" відповідає: "Білками, принцесами", тобто живими істотами – це ознака агресії, яку вона не може виплеснути. На запитання: "Де і з ким живе твоє створіння?" дає відповідь: "Живе один", "На іншій планеті", що означає: дитина потребує уваги. Створіння має людиноподібний вигляд – дитині необхідне спілкування.

Відтак, переконані, що провівши запропоновані методики, ви зможете глибше проникнути у внутрішній світ дитини, допоможете їй подолати проблеми, труднощі, переживання, стати кращою.

Література

1. Вивчення особистості молодшого школяра засобами педагогічної діагностики: навч.-метод. посіб. / С. М. Мартиненко, М. Д. Осколова. К. : Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2014. 144 с.
2. Панченко С. Перспективна методика "Школа звірей" (діагностика адаптації учасників в школі) [Електронний ресурс] / Светлана Панченко // Школьный психолог, 2000. – № 12. – Режим доступу: <http://psy.1september.ru/2000/12/12.htm>